

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

OSUVA Open
Science

This is a self-archived – parallel published version of this article in the publication archive of the University of Vaasa. It might differ from the original.

”Förslagsvis kunde en ren översättning av tyska uttrycken användas” : Fackexperter, språkexperter och terminologiska frågor i Sverige 1941-1983

Author(s): Bendegaard, Saga; Landqvist, Hans; Nissilä, Niina; Pilke, Nina

Title: ”Förslagsvis kunde en ren översättning av tyska uttrycken användas” : Fackexperter, språkexperter och terminologiska frågor i Sverige 1941-1983

Year: 2019

Version: Publisher’s PDF

Copyright @ 2019 the authors, published by Uppsala University

Please cite the original version:

Bendegard, S., Landqvist, H., Nissilä, N. & Pilke, N. (2019). ”Förslagsvis kunde en ren översättning av de tyska uttrycken användas” : Fackexperter, språkexperter och terminologiska frågor i Sverige 1941–1983. In: Bianchi, M., Håkansson, D., Melander, B., Pfister, L., Westman, M., & Östman, C. (eds.), *Svenskans beskrivning 36. Förhandlingar vid trettiosjätte sammankomsten. Uppsala 25–27 oktober 2017*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet, 25–35. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn%3Anbn%3Ase%3Auu%3Adiva-378180>

”Förslagsvis kunde en ren översättning av de tyska uttrycken användas”

Fackexperter, språkexperter och terminologiska frågor i Sverige 1941–1983

Saga Bendegard, Hans Landqvist, Niina Nissilä & Nina Pilke

Bendegard, Saga, Landqvist, Hans, Nissilä, Niina & Pilke, Nina, 2019: ”Förslagsvis kunde en ren översättning av de tyska uttrycken användas”. Fackexperter, språkexperter och terminologiska frågor i Sverige 1941–1983. I: Bianchi, Marco, Håkansson, David, Melander, Björn, Pfister, Linda, Westman, Maria & Östman, Carin (red.), *Svenskans beskrivning 36. Förhandlingar vid trettiosjätte sammankomsten. Uppsala 25–27 oktober 2017*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. S. 25–35.

1 Inledning

Termer är benämningar på fackspecifika begrepp inom begreppssystem (Nuopponen & Pilke 2016:61). Utan termer skulle det vara i stort sett omöjligt att exakt, entydigt och ekonomiskt kommunicera och hantera kunskap inom olika fackområden. Den viktigaste källan för att få veta hur termer används när fackspecifikt vetande kommuniceras är fackexperterna. I den här artikeln behandlar vi terminologiarbete i Sverige utifrån ett antal s.k. rundfrågor som Tekniska Nomenklaturcentralen TNC (från 2000 AB Terminologisentrum) skickade till experter under perioden 1941–1983. Närmare bestämt uppmärksammar vi ett antal terminologifrågor som gäller svenska motsvarigheter till termer på andra språk, i första hand tyska och danska.

Begreppet ’terminologiarbete’ kan definieras som ”arbete som innebär att man på ett systematiskt sätt samlar, analyserar, beskriver och presenterar ett visst fackområdes begrepp och deras benämningar” (Terminologins terminologi 2006:31). Från starten 1941 har TNC samarbetat med såväl fackexperter som språkexperter, och fram till 1983 skedde samarbetet främst med hjälp av skrivna brev (TNC Historia). Under denna period genomfördes sammanlagt 373 rundfrågeprocesser i form av brevväxling. Initiativ till en rundfråga kunde tas av TNC, men initiativet kunde även komma från en representant för ett företag, en myndighet eller en institution som vände sig till TNC med ett problem eller en fråga. Sådana kontakter kunde leda till att TNC skickade ut en rundfråga. Utifrån brevväxling inom ramarna för rundfrågor samlade TNC in

synpunkter, gjorde summeringar och publicerade rekommendationer om terminologiska frågor. Genom att efterfråga experters synpunkter om de ifrågasvarande begreppen och termerna ville TNC garantera att rekommendationerna skulle vara praktiskt användbara och dagsaktuella liksom att de skulle vara levande fackspråkliga resurser.

Studien som redovisas här är en delstudie inom projektet *Termer i tid – tidens termer*, som initierades inom ramarna för det RJ-stödda nätverket Termer och terminologisering i svenskt fackspråk år 2016.¹ Projektets mål är att klarlägga hur ett antal centrala institutionella aktörer agerar och interagerar med varandra i terminologiska frågor i Sverige från 1940-talet och framåt samt att identifiera möjligheter och utmaningar för terminologiskt arbete som en språklig infrastruktur i dagens och framtidens Sverige (Nätverket Termer och terminologisering i svenskt fackspråk).

I tidigare delstudier redogör vi för hur processen med rundfrågor var organiserad och vilka aktörer som deltog i den. Vidare redovisar vi övergripande innehållskategorier i fråga om frågetyper i rundfrågorna, utreder hur begrepp diskuteras och begreppskännetecken används samt gör ”profiler” för olika experter (Nissilä & Pilke 2017; Landqvist m.fl. 2017a; Landqvist m.fl. 2017b; Landqvist & Pilke 2018). I denna artikel belyser vi det svenska terminologiarbetets flerspråkiga karaktär ur ett översättningsvetenskapligt perspektiv.

2 Syfte, material och metod

Många termer kommer in i svenskan via andra språk. Till sin karaktär är termarbetet därmed ofta flerspråkigt. En viktig frågeställning inom projektet är hur de tillfrågade experterna diskuterar svenska termer i relation till begreppssystem. Skapar experterna nya ord eller utgår de ifrån vilka termer som representerar begreppen på andra språk, främst engelska och tyska men även franska, danska och norska? Enligt Laurén (1993:105) återspeglar termer inflytande från andra språk mera direkt än allmänspråkliga ord. Haarala (1981:36) påpekar att ett sätt att skapa en term på ett språk är att översätta termer från andra språk och denna metod är speciellt frekvent inom internationellt inriktade fackområden. Till sådana områden kan teknikens övergripande fackområde räknas.

I artikeln redovisar vi på vilka grunder som ett antal termförslag accepteras eller förkastas av tillfrågade experter och vilken roll de främmande termerna har i dessa experters argumentation för eller emot olika termförslag. Syftet

¹ Projektet *Termer i tid – tidens termer* har fått ekonomiskt stöd från Aktiastiftelsen i Vasa, Donationsfonderna för lärares forskning och resor vid Göteborgs universitet, Kulturfonden Finland-Sverige, Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället i Göteborg, Letterstedtska föreningen, Stiftelsen Erik Wellanders fond, Svenska litteratursällskapet i Finland samt Svensk-Österbottniska Samfundet.

med studien är därmed att klargöra på vilka grunder som termförslag accepteras eller förkastas.

Eftersom mycket termarbete inbegriper flera språk har frågan om hur denna flerspråkighet hanteras potentiellt stor betydelse för det svenska termarbetet. I detta sammanhang är de inblandades syn på översättning av intresse. I avsnitt 4.3 kopplar vi därför resultaten av studien i avsnitt 4.1–4.2 till hur experterna förhåller sig till begreppet ’översättning’, som har getts många olika definitioner. Härigenom kan vi nämligen göra en koppling till två översättningsvetenskapliga teoribildningar: Werner Kollers och Gideon Tourys (se avsnitt 3).

I de 373 rundfrågorna i TNC:s arkiv finns det 83 rundfrågor som på något sätt berör terminologiarbetets flerspråkiga karaktär. Av dem utgör 31 rundfrågor underlag för den studie som redovisas här. Dessa är hämtade från åren 1941–1945, som är de första fem åren av TNC:s verksamhet. I rundfrågorna har vi excerperat samtliga passager där någon form av argument för eller emot en given term framförs. I de fall då en och samma expert upprepar samma argument gällande samma term registreras endast det första tillfället, vilket kan ske t.ex. då argumentet först framförs i en längre utredande del och sedan i en sammanfattning av expertens svar på rundfrågan (i fortsättningen ofta *R* + nummer).

Det bör dock sägas att termförslagen inte sällan värderas av de tillfrågade experterna utan några argument. Exempelvis slår ingenjör Joel Björklund fast att ”[o]rdet pinjong är en styggelse och bör utmönstras snarast möjligt” (R68). Björklunds ställningstagande är mycket tydligt men han framför inga argument för det. I det analyserade materialet ingår enbart de fall där experter motiverar sina ställningstaganden. Totalt har 163 argumenterande passager excerperats. Dessa analyseras genom att vi först kategoriserar experternas motiveringar induktivt och sedan genomför en kvalitativ analys av utvalda exempel ur de identifierade kategorierna.

3 Teoretiska utgångspunkter

I takt med att nya företeelser uppstår, eller börjar diskuteras på svenska, finns det ett behov av att också introducera termer för dessa företeelser. Det kan göras genom inlån från andra språk, allmänspråk eller andra fackområden alternativt nybildning med svenska element. En vanlig indelning av inlån från andra språk innefattar tre underkategorier (Stålhammar 2010:23–26). En första möjlighet är att låna in ett främmande ord, ett s.k. direktlån, t.ex. engelskans *printer*. En andra möjlighet är att använda ett översättningslån, då den främmande termen eller dess element översätts, t.ex. *hemsida* för *home page*. En tredje möjlighet är betydelselån, där ett befintligt svenskt ord får en utvidgad betydelse för att omfatta även en ny företeelse, t.ex. den utvidgade betydelsen hos *fönster* i datorsammanhang. I detta fall har den ytspråkliga kopplingen till källspråket brutits, vilket även gäller nybildning av termer, t.ex. *stryppänning*

som svensk motsvarighet till den företeelse som på engelska benämns *cut off voltage*.

Som framgår i avsnitt 2 diskuterar vi resultaten av studien i fråga om experternas uppfattningar om översättningens roll utifrån två översättningsvetenskapliga teoribildningar vilka har koppling till studiens perspektiv på begreppet 'ekvivalens'². Den första av teoribildningarna är utarbetad av Werner Koller (1979:183–184), som skiljer mellan ekvivalens (ty. *Äquivalenz*) och korrespondens (ty. *Korrespondenz*). Enligt Koller är ekvivalens ett översättningsvetenskapligt fenomen och rör överensstämmelsen mellan två element i ett konkret källtext-målttext-par. Korrespondens är i stället ett fenomen inom kontrastiv lingvistik och gäller överensstämmelser mellan två språkliga system. Utifrån Kollers perspektiv skulle det alltså inte vara fråga om översättning om det som diskuteras är systemöverensstämmelser snarare än överensstämmelser mellan två konkreta texter. Den andra teoribildningen är utarbetad av Gideon Toury, som inte gör någon distinktion som kan sägas motsvara Kollers åtskillnad mellan ekvivalens och korrespondens. Enligt Toury (t.ex. 1995:32–33) bör översättningsvetenskapen betrakta allt som samtiden betraktar som översättning såsom just översättning. Fokus ligger på att förstå varför samtiden bedömde eller inte bedömde något som en översättning, inte på att försöka avgöra huruvida samtiden bedömning var korrekt eller att göra en bedömning utifrån på förhand uppställda kriterier för översättning. Istället är målet att försöka förstå de kriterier som samtiden använde. För att diskutera hur experterna i TNC-rundfrågorna förhåller sig till frågan om översättning av termer på andra språk, vilket i förlängningen har relevans för översättningens roll i utvecklingen av svensk terminologi, erbjuder Koller och Toury två perspektiv som kan vara fruktbara att kontrastera. Med detta går vi över till att redovisa resultaten av studien.

4 Resultat

I detta avsnitt redovisar vi först de kvantitativa resultaten, i form av den kategorisering som gjorts av argumenten som framförs i rundfrågorna. Därefter redovisar vi den mer kvalitativa analysen och ger exempel ur materialet. Till sist diskuteras resultaten och de slutsatser som kan dras av dem. Detta görs i avsnitt 4.1–4.3.

² Inom översättningsvetenskapen är 'ekvivalens' är ett omdiskuterat begrepp (se t.ex. Pym 2007). Vi använder *ekvivalens* i fråga om de rundfrågor som på något sätt berör överensstämmelse mellan svenska termer/begrepp och termer/begrepp på något annat språk. Vi ställer alltså inga krav på vilken typ av överensstämmelse det ska röra sig om och värderar inte heller denna överensstämmelse.

4.1 Kvantitativ översikt

Genom en induktiv analys av hur tillfrågade experter motiverar sitt förordande av alternativt sitt avrådande från ett visst termförslag från TNC har vi identifierat tio typer av argument för alternativt mot det aktuella förslaget. I tabell 1 redovisas kategorierna i frekvensordning med uppgifter om antal och andel av det totala antalet om 163 argumenterande passager. Uppgifterna om procentandelar är avrundade till närmaste halva procent.

Tabell 1. Kategorisering av argument för/emot termförslag.

Kategori	Antal passager	Andel
1) hur väl återger termen begreppets väsentliga kännetecken	38	23,5 %
2) hur etablerad är termen i svenskan	31	19,0 %
3) hur väl passar termen i begreppssystemet	19	11,5 %
4) är termen upptagen i svenskan	18	11,0 %
5) hur språkekonomisk är termen	18	11,0 %
6) är termen ”rent svensk”	14	8,5 %
7) hur passar termen in i språkssystemet i svenskan	10	6,0 %
8) hur internationellt standardiserad är termen	8	5,0 %
9) behövs en svensk term över huvud taget	4	2,5 %
10) hur väl överensstämmer termen med källspråkstermen	3	2,0 %
Totalt	163	100,0 %

Med undantag för kategori 9³ kan samtliga tio kategorier användas för att antingen förespråka eller avråda från en term. Kategori 2 får illustrera detta faktum. Det kan vara ett argument för en given term att den är etablerad i svenskan. Samtidigt kan det vara ett argument mot en annan term att den inte är etablerad. Båda fallen har förts till den aktuella kategorin, här kategori 2.

Av tabell 1 framgår att den vanligaste grunden för att förespråka eller förkasta ett termförslag är huruvida termen återger begreppets väsentliga kännetecken, dvs. kategori 1, med 23,5 %. Väsentliga kännetecken skiljer ett begrepp från andra begrepp. De tillfrågade experterna eftersträvar alltså att åtminstone något av dessa ska återspeglas i den term som används för begreppet ifråga. Det är också vanligt att hänvisa till hur etablerad termen är i svenskan, dvs. kategori 2, med 19,0 %. Därefter följer de tre kategorierna 3, 4 och 5, dvs. hur väl termen passar i begreppssystemet (11,5 %), om termen är upptagen i svenskan (11,0 %) och hur språkekonomisk termen är (11,0 %). Kortare termer anses vara mer språkekonomiska. De återstående kategorierna 6–10 noteras alla för procentandelar under 10 % vardera.

Det är även värt att notera att ingen av kategorierna 1–9 förhåller sig till källspråkstermer utan experterna uppmärksammar den föreslagna termens förhållande till det aktuella begreppet eller termens förhållande till det svenska språkssystemet. Kategori 10, hur väl överensstämmer den föreslagna termen

³ Kategori 9 samlar ett fåtal fall där ett termförslag avslås med motiveringen att någon svensk term över huvud taget inte behövs och någon alternativ term föreslås därför inte. Tre av de fyra fallen återfinns i en och samma rundfråga om svenska motsvarigheter till ett antal danska termer.

med källspråkstermen, noteras för blott 2,0 %. De svarande experterna kan även aktivt ta avstånd från en källspråksterm eller källspråkets begrepps-system. Detta gäller även i rundfrågor där TNC och/eller den svarande exper-ten talar om översättning. Detta förhållande exemplifieras i det följande av-snitt 4.2 med utdrag ur rundfråga R92.

4.2 Diskussion av exempel

Rundfråga R92 initieras av TNC i januari 1944 efter att Svenska Aeroplan Aktiebolaget (Saab) i november 1943 inkommit med en fråga om nomenkla-turen kring pressgjutning. Saab inleder sitt brev till TNC på följande sätt (alla kursiveringar och understrykningar i exemplen återfinns i originalen, medan markeringar med fetstil är våra):

Exempel 1: (R92) ur frågan till TNC

Vid en diskussion för en tid sedan hos AB Fundator framkommo vissa skiljaktigheter och oklarheter i fråga om nomenklaturen vad beträffar pressgjutning. Vid pressgjut-ning förekomma nämligen två olika förfaringssätt. [Här följer en längre redogörelse för förfaringssätten och de tyska termerna meddelas: "Spritzguss" respektive "Pressguss".] Då frågan om ett särskiljande av de båda metoderna har ett visst intresse för industrien, vore vi tacksamma, om Ni kunde utreda densamma. **Förslagsvis kunde en ren över-sättning av de tyska uttrycken användas.** [Svenska Aeroplan Aktiebolaget]

I exempel 1 föreslår frågeställaren själv att man ska översätta de två tyska ter-merna till svenska, dvs. ett översättningslån, för att även på svenska kunna skilja förfaringssätten åt. Frågeställaren Saab förhåller sig därmed tydligt till källspråkstermen (kategori 10 i tabell 1 ovan). Brevet från Saab läggs också med som bilaga när TNC skickar ut R92 till de tillfrågade experterna. Deras förhållningssätt till de två tyska källspråkstermerna ser dock annorlunda ut. Exempelvis hävdar bergsingenjör Erik Lissell vid Sveriges Mekaniska Verk-städers Förbund följande:

Exempel 2: (R92) tar avstånd från källspråket

Vad beträffar begreppen pressgjutning och sprutgjutning **synes det vara synnerligen olyckligt, om tyskt språkbruk skulle föranleda oss att här i landet begagna dessa uttryck för att beteckna två ur gjutsynpunkt identiska metoder som vore dessa på något sätt artskilda.** [Erik Lissell]

I exempel 2 vänder sig experten emot att det skulle vara fråga om två skilda metoder. Därför menar Lisell att man inte bör följa den tyska terminologin på svenska.

En annan av experterna är ingenjör Oscar Bergman. Som framgår av exem-pel 3 ansluter han sig inledningsvis till Lissells avståndstagande från den tyska uppdelningen (och två termer). Men Bergman utvecklar de i fallet aktuella väsentliga kännetecknen (kategori 1) för att ytterligare motivera varför en uppdelning vore olämplig. Bergman rekommenderar att termen *pressgjutning*

bör användas för båda förfaringssätten och motiverar även detta utifrån begreppets väsentliga kännetecken.

Exempel 3: (R92) fokus på väsentliga kännetecken

I frågan om termerna pressgjutning och sprutgjutning ansluter jag mig helt och fullt till fjärde svarets andra stycke, som börjar med sista raden på sidan (”Vad beträffar” osv.) De båda metoderna med metallen i smält och i halvsmält tillstånd äro ifråga om sättet för pressningen eller sprutningen identiska. I båda fallen kan man säga, att metallen sprutas in i formen. Man kan visserligen ha skilda meningar om betydelsen av verbet spruta; många anse nog att man kan spruta endast vätskor, men man kan nog också godkänna termen i betydelsen pressa ut något i form av en sträng eller stråle genom ett munstycke. (Man kan ju även spruta pulverformiga ämnen.)

Termen pressgjutning är försvarad därav, att gjutningen sker i kolvpressar, vare sig pressningen sker för hand eller medelst tryckluft eller tryckvatten, och jag föreslår därför denna term. [Oscar Bergman]

I rundfrågan har TNC, med anledning av ett danskt förslag om danska termer inom området, också frågat om termen *tryckgjutning* bör införas som en överordnad term för flera typer av gjutning, bl.a. *centrifugalgjutning*. Flera av de svarande invänder på olika grunder mot detta, bl.a. med hänvisning till väsentliga kännetecken, dvs. kategori 1 i tabell 1. Även Oscar Bergman ovan har invändningar och hänvisar då till begreppssystemet (kategori 3), här i exempel 4:

Exempel 4: (R92) fokus på begreppssystemet

Att införa termen tryckgjutning anser jag onödigt och opraktiskt. Av de relaterade svaren framgår redan alltför tydligt, att det endast skulle komplicera hela frågan. En terminologi bör ju vara enkel och lättfattlig. Termen centrifugalgjutning är ju bra som den är. [Oscar Bergman]

Bergman anser att termen *tryckgjutning* skulle komplicera den svenska terminologin, vilket inte är eftersträfvansvärt. Därför bör termen inte införas.

Av de arkiverade rundfrågorna framgår inte alltid vad TNC eventuellt slutligen rekommenderade i viss fråga, och detta gäller även för R92. Det kan dock konstateras att ingen av de svarande experterna, och de är minst tio namngivna sådana, har hörsammat frågeställarens förslag om att göra en ”ren översättning av de tyska uttrycken”. Några har tagit direkt avstånd från förslaget och samtliga diskuterar de svenska termerna utifrån helt andra utgångspunkter.

Exempel 1–4 är hämtade ur en och samma rundfråga, men typerna av argument som lyfts fram är vanliga i materialet som helhet. Vad som dock inte förekommer i R92 är exempel på kategori 2 i tabell 1: hur etablerad en term är på svenska. Den är dock vanlig i andra rundfrågor.

I fråga om kategori 2 handlar det vanligtvis om att experter argumenterar *emot* ett visst termförslag med motiveringen att den föreslagna termen inte är tillräckligt etablerad och eventuellt att det redan finns en annan mer etablerad term. Så är fallet exempelvis i R88. I sitt svar invänder teknologie doktor Hilding Törnebohm vid Svenska Kullagerfabriken mot termen *vågplåt* som

ersättning för *korrugerad plåt* för att han är ”för övrigt tveksam, om det skall bli möjligt att utrota ordet korrugerad, som faktiskt vunnit stor spridning i landet”. Tillsammans svarar kategorierna 1, hur väl termen återger begreppets väsentliga kännetecken, respektive 2, hur etablerad termen är i svenskan, för 69 (42,5 %) av de 163 argumenterande passagera. Dessa två argument kan därför sägas vara de som de tillfrågade experterna förefaller tillmäta störst betydelse.

Utifrån avsnitt 3 med de fyra sätt som termer kan skapas på i svenskan kan det konstateras att själva frågan i samtliga analyserade rundfrågor har sin grund i att just möjligheten direktlån har avfärdats. I flera av dessa fall framgår även att termen, i form av ett direktlån, egentligen redan används på svenska och att frågeställaren vänder sig till TNC för att man önskar ett alternativ. Detta gäller bl.a. R10, R42, R55 och R57. Som framgår av exempel 1 ur R92 förekommer det dock även att ett översättningslån föreslås av den som initierat rundfrågan. De förslag som diskuteras i R92 får däremot sägas falla inom den fjärde möjligheten, alltså nybildningar av svenska ord, i de flesta fall i form av sammansättningar. Även om de föreslagna termerna i vissa fall kan ha ytspråkliga likheter med motsvarande främmande termer, så presenteras de som självständiga termer och de motiveras utifrån andra aspekter än just sin överensstämmelse med källspråksterm/er.

Ett intressant fall när det gäller hur de tillfrågade experterna förhåller sig till frågan om översättning är rundfråga R69. Där diskuteras olika möjliga svenska benämningar för vad som på tyska kallas *Umkehrspanne*. Fokus i diskussionen ligger på vad som är begreppets väsentliga kännetecken, dvs. kategori 1, och vilken svensk term som utifrån detta bör väljas. De tillfrågade experterna har dock inte kunnat enas. Trots detta avslutas TNC:s sammanfattande svar till frågeställaren på detta sätt: ”Jag [= John Wennerberg, TNC:s verkställande direktör 1941–1956] överlämnar alltså härmed till ditt bedömande **översättningen** vändsprång alternativt friktionssprång” [vår fetstilsmarkering]. De svenska termerna ses alltså som översättningar av den tyska termen, trots att ingen av de inblandade i diskussionen har förhållit sig till den tyska termen.

4.3 Slutsatser och diskussion

Den övergripande fråga vi här har velat besvara är hur svenska termer diskuteras i relation till motsvarigheter på andra språk i ett antal utvalda rundfrågor i TNC:s arkiv. Fokus har legat på vilka grunder de tillfrågade experterna förordar eller avvisar ett visst termförslag och hur de i samband med detta förhåller sig till frågan om översättning.

Vi kan konstatera att de svenska termerna eller termförslagen mestadels diskuteras fristående från sina motsvarigheter på andra språk. De främmande termerna spelar en mycket liten eller obefintlig roll i experternas argumentation. Även i det fall där frågeställaren själv uttryckligen föreslår en ”ren över-

sättning” (exempel 1) diskuteras de olika förslagen ur helt andra perspektiv än deras eventuella ytspråkliga⁴ överensstämmelse med de tyska termerna. Med undantag för frågeställaren behandlas termerna inte någonstans i R92 som översättningar i denna mening. Vi anser att de inblandade experternas syn på frågan om översättning har betydelse för termarbetet, vilket alltså är tydligt flerspråkigt till sin karaktär. Därför vill vi anlägga ett översättningsvetenskapligt perspektiv på frågan utifrån Kollers och Tourys teoribildningar och deras perspektiv på ekvivalens.

Till att börja med kan det konstateras att diskussionerna i rundfrågorna i samtliga fall rör vad Koller (1979) benämner korrespondens, inte om ekvivalens, i och med att de enbart behandlar hur svenskan som målspråkssystem ska benämnas ett visst begrepp.⁵ Detta är väntat, eftersom målet för TNC:s verksamhet inte är att lösa konkreta översättningsproblem utan att samordna utvecklandet av svensk teknisk terminologi. Som framgår i avsnitt 3 hävdar Koller att frågan om korrespondens hör hemma inom den kontrastiva lingvistik, medan endast frågan om ekvivalens hör till översättningsvetenskapen. Med detta synsätt skulle vi alltså inte ha att göra med översättning över huvud taget i materialet. Samtidigt är det mycket tydligt att de inblandade experterna själva betraktar aktuella rundfrågor som översättningsfrågor, vilket syns bl.a. i ovan nämnda R69.

En central utgångspunkt inom det teoretiska ramverk som Toury (1995) presenterar är att det är målkulturen som avgör vad som betraktas som en översättning och att forskare måste göra sina bedömningar utifrån målkulturens. Under den studerade tidsperioden är det tydligt att det åtminstone inom denna krets av experter finns en syn på översättning som går bortom den ytspråkliga överensstämmelsen och snarare handlar om ekvivalens på ett begreppsmässigt plan. I det svenska samhället fanns det vid den här tiden också en mer eller mindre negativ syn på främmande inflytande på svenskan, vilken kan ha betydelse för experters uppfattningar. Här kan nämnas att en av Erik Wellanders övergripande rekommendationer i *Riktig svenska* (1939 och senare) är ”Skriv svenska!” men just när det gäller fackspråk kan gemensamma uttryckssätt på olika språk underlätta kommunikation mellan fackmän (Wellander 1959:154, 155–156). När det gäller teknikens område ser även John Wennerberg, TNC:s verkställande direktör 1941–1956, fördelar med lånord som används internationellt och som kan anpassas efter det svenska språkssystemet. Däremot är han mycket kritisk till lånord som införs ”oöversatta, ofta med bibehållande av den utländska stavningen och det främmande uttalet” (Wennerberg 1944:19).

⁴ Det förefaller rimligt att anta att det som frågeställaren i R92 avser med formuleringen ”ren översättning” är en ytspråklig överensstämmelse.

⁵ Detta kan man också se på diskussioner som förs i rundfrågorna om eventuella kortformer för vissa termer, om sammanhanget tillåter sådana kortformer. Om det hade varit fråga om termer i en specifik text, hade det inte funnits någon anledning att göra en distinktion mellan olika sammanhang.

Idag sker fortfarande en stor del av inflödet av termer till svenskan från eller via andra språk, i första hand engelska (Fackspråk eller fikonspråk 2004). Därför är det relevant att klarlägga hur främmande termer idag förhåller sig till svenska termförslag och vilka uppfattningar om översättning som finns. Utöver skillnaden i fråga om tidpunkt finns det en faktor som skulle kunna tala för att läget kan se annorlunda ut idag, nämligen att sammansättningen av inblandade personer kan vara annorlunda. Åtminstone i vissa fall, och tydligast när det gäller nya termer som aktualiseras i samband med översättning inom EU, deltar nu också översättare i dessa processer (se t.ex. Strandvik m.fl. 2016:57–60). Det kan tänkas att denna yrkeskategori har en annan hållning till främmande termer och begreppet 'översättning' än experterna som besvarade TNC:s rundfrågor under 1940-talet, varav flertalet var ingenjörer.

5 Avslutning

Det övergripande temat för denna artikel är experters uppfattningar i terminologiska frågor inom ramarna för Tekniska Nomenklaturcentralens verksamhet med s.k. rundfrågor under perioden 1941–1983. Genom att sätta den flerspråkiga karaktären hos det svenska terminologiarbetet i fokus har vi diskuterat på vilka grunder experter förordar eller avvisar ett visst termförslag och hur de i samband med detta förhåller sig till översättning som begrepp och fenomen.

Resultaten visar att ekvivalensfrågor spelar en roll i det aktuella materialet då knappt en fjärdedel av rundfrågorna behandlar överensstämmelser med andra språk. I experternas ställningstaganden verkar de svenska termförslagen diskuteras i första hand fristående från sina motsvarigheter på andra språk. Experterna prioriterar termernas funktionalitet inom dels det aktuella fackområdet (och dess begreppssystem), dels det svenska språkssystemet. Inom ramen för projektet *Termer i tid – tidens termer* arbetar vi vidare med bl.a. analyser av den flerspråkiga karaktären hos det svenska terminologiarbetet. Där är det översättningsvetenskapliga perspektivet en viktig aspekt.

Litteratur

- Fackspråk eller fikonspråk – om naturvetares språk*, 2004. Stockholm: TNC. <<http://www.tnc.se/wp-content/uploads/2016/03/Fikonsprak.pdf>> (2018-02-08).
- Haarala, Risto, 1981: *Sanastotyön opas*. (Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 16.) Helsinki.
- Koller, Werner, 1979: *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Heidelberg: Quelle & Meyer.
- Landqvist, Hans, Nissilä, Niina & Pilke, Nina, 2017a: Röster i teknikens värld. Termer, fackexperter och språkexperter. I: Keng, Nicole, Nuopponen, Anita & Rellstab, Daniel (red.), *Ääniä, Röster, Voices, Stimmen*. (VAKKI Publications 8.) Vasa: Vasa universitet. S. 100–110.

- Landqvist, Hans, Nissilä, Niina & Pilke, Nina, 2017b: ”Gryta bör vara benämning för kärll av kraftigt material ...” Experters bidrag för att skapa terminologiska resurser. I: Aasgaard, Marianne & Våge, Ole (red.), *Hvem er brukerne av terminologiske ressurser – og hvordan når vi ut til dem?* (Rapport fra NORDTERM 2017.) Oslo: Språkrådet i Norge. S. 17–30.
- Landqvist, Hans & Pilke, Nina, 2018: (O)lika? Två experters verksamhet inom ett terminologiskt nätverk. I: Kääntä, Liisa, Enell-Nilsson, Mona & Keny, Nicole (red.), *Työelämän viestintä, Arbetslivskommunikation, Workplace Communication, Kommunikation im Berufsleben.* (VAKKI Publications 9.) Vasa: Vasa universitet. S. 92–104.
- Laurén, Christer, 1993: *Fackspråk. Form, innehåll, funktion.* Lund: Studentlitteratur.
- Nissilä, Niina & Pilke, Nina, 2017: ”Rättsvans är ej så lyckligt”. Terminologisk förankring genom TNC:s rundfrågor till sakkunniga. I: Sköldberg, Emma m.fl. (red.), *Svenskans beskrivning 35.* (Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 29.) Göteborg: Göteborgs universitet. S. 243–254.
- Nuopponen, Anita & Pilke, Nina, 2016: *Ordning och reda. Terminologilära i teori och praktik.* 2 uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Nätverket Termer och terminologisering i svenskt fackspråk. <https://www.uni-vaasa.fi/en/sites/terminology/termface/natverket_termer_och_terminologisering_i_svenskt_facksprak/> (2018-02-13).
- Pym, Anthony, 2007: Natural and directional equivalence in theories of translation. I: *Target* 19(2). S. 271–294.
- Strandvik, Ingemar, Nissilä, Niina & Pilke, Nina, 2016: Juridisk terminologi i den flerspråkiga EU-kontexten. I: Pilke, Nina & Nissilä, Niina (red.), *Tänkta termer. Terminologihänsyn i nordiskt perspektiv.* (VAKKI Publications 5.) Vasa: Vasa universitet. S. 47–69.
- Stålhammar, Mall, 2010: *Engelskan i svenskan. Åttahundra år av lånade ord och språkliga influenser.* Stockholm: Norstedts.
- Terminologins terminologi*, 2006. (TSK 36.) Helsingfors: Terminological centralen TSK. <<http://www.tsk.fi/tiedostot/pdf/TerminologianSanasto.pdf>> (2018-08-14).
- TNC Historia = *TNC Terminological centrum Historia.* <<http://www.tnc.se/om-tnc/tncs-historia/>> (2018-02-13).
- Toury, Gideon, 1995: *Descriptive Translation Studies and Beyond.* (Benjamins Translation Library 4.) Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Wellander, Erik, 1959: *Riktig svenska. En handledning i svenska språkets vård.* 3 uppl. Stockholm: Svenska bokförlaget/Norstedts.
- Wennerberg, John, 1944: 10. Lånord, ett kapitel på gott och ont. I: *TNC-spalten. Korta uppsatser om ord och uttryck, publicerade i Teknisk Tidskrift under år 1943.* (Tekniska nomenklaturcentralens publikationer TNC 4.) Stockholm: Seelig & Co. S. 19–20.

Svenskans beskrivning 36
Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet
102

Svenskans beskrivning 36

Förhandlingar vid trettiosjätte sammankomsten
Uppsala 25–27 oktober 2017

Redigerad av
Marco Bianchi, David Håkansson, Björn Melander, Linda Pfister,
Maria Westman & Carin Östman

UPPSALA
UNIVERSITET

2019

© 2019 respektive författare
urn:nbn:se:uu:diva-378180
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-378180>
ISSN 1102-3619
ISSN 0083-4661
ISBN 978-91-519-1037-6
Sättning: Textgruppen i Uppsala AB
Tryckt i Sverige av ÅTTA.45 Tryckeri
Uppsala, Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 2019